

L'acostament dels socialistes mallorquins i eivissencs l'any 1932

per Antoni Nadal

Les línies següents pretenen de recordar o fer conèixer el primer acostament públic dels socialistes mallorquins i eivissencs l'any 1932, un esdeveniment important dins la història del moviment socialista balear (transcendent, si més no, per la seva novetat). Que l'acostament en qüestió es produís l'any 1932, no vol dir que la relació socialista no existís abans, sinó que tingué lloc en una conjuntura favorable. Com és sabut, la proclamació de la Segona República va afavorir el desenvolupament de les organitzacions obreres i, per tant, llur activitat; en concret, el 23 d'agost de 1932 es va presentar l'Agrupació Socialista Obrera d'Eivissa i el 22 de maig de 1932 es va constituir la Federació Socialista Balear per iniciativa menorquina. El bastiment de la nova armadura d'organització explica, sens dubte, la intensificació de les relacions entre les agrupacions socialistes balears.

EL 1^r DE MAIG DE 1932 A EIVISSA

A l'illa d'Eivissa, la constitució de la Federació Socialista Balear fou precedida per una campanya de propaganda a càrrec del dirigent socialista mallorquí Ignasi Ferretjans. En la preparació i el transcurs de la campanya, hi participà activament l'impressor i escriptor Joan Castelló, aleshores obligat a comparèixer cada setmana davant el Jutjat de Palma a causa de la publicació d'un article en *El Obrero Balear*¹. Malgrat el seu estat embrionari, els socialistes eivissencs volien fer sentir llur veu amb indepen-

Joan Castelló, a la dreta. Novembre de 1932.

dència d'altres forces polítiques, i amplificar-la si era possible; en conseqüència, decidiren de fer coincidir la campanya amb la Festa del Treball. En un article publicat en el número extraordinari de l'1 de maig de 1932 d'*El Obrero Balear*, Joan Castelló anuncià la campanya amb les paraules següents:

«Es el primer abrazo —el primero y cordial, eh— que, por medio de sus legítimos representantes, el proletariado de Mallorca envía al proletariado de Ibiza. Es el primer chispazo que brota del yunque del Socialismo, donde empieza a forjarse el bloque férreo que un día no muy lejano ha de confundir en una sola las múltiples aspiraciones del obrero balear. Es el primer paso que da la democracia de nuestras islas para abolir de una vez el absurdo centralismo, que al desposeer a Ibiza de todo cuanto significaba un poco de cultura, la entregaba sin defensa

moral alguna a los piratas y mercenarios de la política, que de su incultura hacían un vil y canallesco negocio. Es el primer gesto que airado inicia el proletariado mallorquín para borrar de una vez y para siempre la roja aureola que trágicamente ostentábamos, sin razón alguna, y la vieja leyenda de odios que durante tantos años nos distanciaba a ibicencos y mallorquines, y que por repugnante ambición de medro y lucro fomentaban los viejos caciques. Es... el principio santo del Socialismo, más puro que todas las demás doctrinas del mundo.

¡Proletarios del mundo, uníos!...

¡Primero de Mayo!... ¿Será el día en que mallorquines e ibicencos unamos nuestras manos en un largo y fuerte apretón y borremos de una vez nuestros rencores en aras de un ideal común?... ¡Ojalá!...»²

Segons Castelló, l'anada d'Ignasi Ferretjans a l'illa d'Eivissa no era «la visita forzada y siempre bien retribuida del cabecilla que ordenaba el antiguo cacique. No es éste el tanteo de fuerzas ni el reparto a granel de distinciones y empleos a que antaño nos acostumbraron. No es ésta tampoco una de las clásicas 'buñoladas' o 'arrozadas' con las correspondientes borracheras, con que los partidos —o partidas— monárquicos obsequiaban a unos cuantos desgraciados, en vísperas de elecciones, y hoy practican por nuestros pueblos los dirigentes del angelical partido agrario (?)».

El vespre del dissabte 30 d'abril, l'Agrupació Socialista d'Eivissa organitzà una vetllada a la Casa del Poble de Vila. El local es va omplir de gom a gom i la seva capacitat resultà insuficient per a les persones que hi volgueren entrar. L'acte fou presidit per Mi-

² Avances. Primero de Mayo, per Joan Castelló i Guasch, EL OBRERO BALEAR (EOB), 1 de maig de 1932.

¹ Sobre Joan Castelló, v. Jean Serra, *Una rondaia de veritat*, LA PARAULA, núm 5, gener-abril de 1984; Antoni Nadal, *Sobre els articles de Joan Castelló a 'El Obrero Balear'*, ES VEDRÀ I ES VEDRANELL, núm 32, gener de 1986; i Felip Cirer i Costa, pròleg a *Greix vermei i altres escrits*, de Joan Castelló i Guasch (Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa 1988).

quel Tur, *Gabrielet*, degà dels socialistes eivissencs, que fou acompanyat del Comitè Executiu de l'Agrupació i dels presidents de les societats obreres. El sots-secretari Vicent Colom³ va fer la presentació i, tot seguit, l'impressor Antoni Rosselló llegí unes quartilles explicant les evolucions i la marxa sempre ascendent del Partit Socialista i de la UGT. Fou molt aplaudit. Després, va prendre la paraula Ignasi Ferretjans, que expressà el seu agraïment per la cordialitat amb què havia estat rebut pels eivissencs; a continuació, explicà els objectius del Partit Socialista durant més de mitja hora, atacà les dretes amb duresa, es referí a l'ensenyament laic i acabà fent vots per la ràpida emancipació del proletariat balear. Ferretjans fou interromput sovint en el transcurs del seu parlament per salves d'aplaudiments i fou ovacionat en acabar-lo. No s'hi produí cap incident.

L'endemà, el diumenge 1 de maig, es va celebrar una manifestació multitudinària a la qual assistiren totes les societats obreres amb les seves respectives banderes. Enmig d'un gran ordre i precedida per la banda municipal, la manifestació es dirigí a l'Ajuntament, on lliurà un plec de reivindicacions al batlle, Joan Ferrer i Hernández, que prometé d'atendre-les. De tornada, es descobrí una làpida que donava el nom de Pablo Iglesias a un dels carrers principals de Dalt Vila. Ignasi Ferretjans intervingué en l'acte comentant l'austeritat i l'honradesa del *Mestre* i fou premiat amb uns aplaudiments entusiàstics. Després de recórrer la ciutat, la manifestació, que fou presidida pel batlle, es detingué davant el Teatre Serra, on s'havia de celebrar un míting organitzat per l'Agrupació Socialista. El públic nombrós es barallava per poder-hi entrar. Al cap de cinc minuts, l'espaiós local fou ple. Llavors, Ferretjans s'aixecà i fou acollit amb aclamacions. Durant més d'una hora, el propagandista mantingué enfervorit tot l'auditori, que l'interrompé sovint, com el vespre abans, amb salves d'aplaudiments. Ferretjans explicà l'actitud del socialisme espanyol davant la República, «a la qual —digué— tots hem de prestar el nostre incondicional suport, perquè hi trobarem la llibertat necessària per propagar i realitzar tots

els ideals»⁴. A continuació, es referí al Partit Social Agrari, afirmant que, de social i d'agrari, només en tenia el nom i ressaltant l'aversion d'aquest partit a la República. Acabà el parlament animant el poble que creàs el seu periòdic, perquè veia que, per desgràcia, tota la premsa local estava al costat del Partit Social Agrari de Cèsar Puget. Finalment, esclatà una ovació formidable i es va cloure l'acte enmig d'un gran entusiasme⁵. La crònica dels actes del 1er de maig que es va publicar en *El Obrero Balear* no esmenta el banquet de confraternitat que havia de tenir lloc a la Fonda del Comerç en acabar el míting del diumenge ni el ball que s'havia de celebrar a la sala del Teatre Pereira a la nit, però s'hi degueren efectuar, d'acord amb el programa.

Malgrat les mostres de cordialitat que va rebre, l'activitat d'Ignasi Ferretjans a Vila no fou ben acollida per un sector de la societat eivissenca del qual es va fer portaveu el redactor de *La Voz de Ibiza* Josep Navarro i Riquer amb un article en què es lamentava que un foraster assenyalsés normes polítiques als obrers eivissencs. Aquest escrit en motivà un de rèplica d'Ignasi Ferretjans⁶.

LA CONSTITUCIÓN DE LA FEDERACIÓN SOCIALISTA BALEAR

El diumenge 22 de maig de 1932, es va constituir la Federació Socialista Balear a la Casa del Poble de Palma. *El Obrero Balear* informa que Ignasi Ferretjans i Joan Castelló hi representaren els 65 afiliats eivissencs (un nombre potser exagerat si tenim en compte que, d'acord amb la mateixa informació, l'Agrupació Socialista de Palma tenia 279 afiliats). Amb motiu de la constitució de la Federació, Joan Castelló publicà un article titulat *Realidades socialistas. Mallorca, Menorca e Ibiza*, explicant de bell nou l'acostament dels socialistes mallor-

quins i eivissencs.

«Después de laboriosa discusión, en la que han tomado parte los delegados de las Agrupaciones de las tres islas, ha sido aprobado, y por lo tanto ha quedado constituida ya, el reglamento de la Federación Socialista Balear.

Esto que antaño era una utopía irrealizable, una quimera imposible, es hoy un hecho cierto y positivo. Los sueños de ayer, convertidos hoy en realidad.

Ayer, mallorquines, menorquines e ibicencos vivíamos separados unos de otros. Distanciados por odios y rencores mal entendidos y fomentados a menudo por los que hubieran podido borrarlos, siendo todos una misma raza, fuimos tres pueblos distintos. Ni March, ni Salas, ni Matutes ni Román se preocuparon nunca de acercarnos unos a otros y hacer que nos conociéramos mutuamente. La completa unión y comprensión de las tres islas hubiera sido un obstáculo para sus egoístas maniobras caciquiles y en manera alguna les convenía, ¡oh rara paradoja!, a ellos que al comprar nuestros votos nos prometían tantas mejoras, una hermandad que hubiera hecho vacilar su poder feudal.

Tampoco la religión, esa religión que nos habla de amor y de fraternidad, se interesó nunca por nuestra

Alexandre Jaume, cap a l'any 1936.

3 Sobre Vicent Colom, v. *V. Colom*, dins *Lo que Ibiza me inspiró*, d'Enric Fajarnés i Cardona (Eivissa 1985, 2.ª ed.), pàg. 77.

4 Per comprendre les paraules de Ferretjans, que fou president de la UGT de les Balears i per poc temps de la Federació Socialista Balear, cal tenir present la conjunció republicano-socialista, que aleshores feia possible el control socialista de tres ministeris, i la crisi interna dels socialistes en relació amb la mateixa col·laboració republicana.

5 V. *El 1.º de Mayo en Ibiza*, per Joan Castelló i Guasch, EOB, 13 de maig de 1932.

6 V. Josep Navarro i Riquer, *Contestando a un orador*, LA VOZ DE IBIZA, 4 de maig de 1932; i Ignasi Ferretjans, *Después de una visita a Ibiza*, EOB, 13 de maig de 1932.

unión. Muchos son los obispos, curas y frailes, que con sus angélicas posaderas han calentado y calientan silla ante la mesa balear. Muchos son y han sido los que sus hábitos les han valido una buena posición o les ha servido para realizar pingües negocios, o encumbrarse hasta donde nunca su imaginación concibió pudieran llegar, pero nunca, ¡nunca! hubo uno solo siquiera que se parara a meditar si era cristiano, si era humano ese rencor, ese desprecio, ese odio entre los pueblos balearicos, que ya desde pequeños cada uno aprendíamos.

Y esto que ni el cacique, ni el capitalista ni el cura, las gentes del orden de hoy en día, no quisieron hacer, lo hemos hecho nosotros, los socialistas, los enchufistas, los ateos, etc. Y lo hemos hecho porque rendimos tributo al ideal que voluntariamente nos hemos impuesto: Las doctrinas de Carlos Marx, cuya semilla sembrara en España Pablo Iglesias: El Socialismo.

Hemos tenido que ser nosotros los trabajadores los que hiciéramos nuestra empresa. Y tenemos que ser nosotros también, los que hemos de luchar, sin reparar en sacrificios, para que nuestra obra sea completa.

Seamos cada obrero balearico un paladín más que, ya sea con la pluma o la palabra, por las ciudades o villas, defienda o propague la idea de hermanar que emerge de la Federación Socialista Balear. Seamos hermanos iguales en derechos y deberes, sin mayorazgos ni centralismos despóticos, que a eliminarlos tiende el Socialismo, y a la par que nos haremos ciudadanos libres y conscientes, laboraremos con ello por el engrandecimiento de España, que necesita de fraternidad y compañerismo leal y no de regionalismos estúpidos y divergentes.

Adelante, compañeros, balearicos todos; nuestro baluarte ya está listo. La Federación Socialista Balear ha soldado el broche que une a Mallorca, Menorca e Ibiza. El grito de ¡Proletarios del mundo, uníos! vibra hoy con más fuerza que nunca y hemos de demostrar que no es utópico ni quimérico, sino real y positivo...»⁷

LA VISITA D'ALEXANDRE JAUME A EIVISSA

El 14 d'octubre de 1932, el diputat socialista per les Balears a les Corts constituents, Alexandre Jaume, sortí

Joan Castelló i la seva muller.
Palma 1935.

de Palma cap a Eivissa després d'haver viatjat a Menorca. Com a dirigent socialista, Alexandre Jaume s'ocupà d'inserir el socialisme mallorquí dins el PSOE, portà dirigents estatals a Mallorca i fou vocal de la Federació Socialista Balear en el Comitè Estatal del Partit. La seva visita a Eivissa es pot considerar com una fita més en l'establiment de relacions entre els socialistes balears. Dues setmanes més tard, Alexandre Jaume publicà un article sobre les impressions que li produïren les dues visites, amb la intenció, entre d'altres, de sortir al pas de la suspicàcia que hi hagués pogut sembrar:

«Yo solo abogo por la constitución de una gran federación socialista entre las tres islas que respetando la libertad de todas ellas y sus

características, en un plan de perfecta y absoluta igualdad, aproveche la fuerza que engendra la unión para vencer a nuestros comunes enemigos y facilitar y apresurar la implantación de nuestros mismos ideales.

En Ibiza el problema político ofrece un carácter totalmente distinto al de Menorca. Nuestra labor en Menorca ha de ser de depuración, de orientación de las masas obreras hacia el socialismo. En Ibiza nuestra misión es algo más ardua; ayudar a los pobres ibicencos a libertarse del yugo caciquil monárquico que aún impera allí con brazaletes republicano. La República aún no ha penetrado en Ibiza. En esas condiciones asombra ver como el socialismo comienza a germinar en aquella isla tan incomunicada de las otras islas y del continente. El

⁷ Realidades socialistas. Mallorca, Menorca e Ibiza, per Joan Castelló i Guasch, EOB, 3 de juny de 1932.

esfuerzo de los valientes compañeros ibicencos es digno de toda loa. V. y Ferretjans —nos decía un camarada— han sido los únicos propagandistas que nos han visitado. Una propaganda intensa —nos decía otro compañero— levantaría a los ibicencos en pie de guerra para aplastar al caciquismo que nos oprime y embrutece.

Nuestros amigos de Ibiza están sujetos —al año y medio de proclamación de la República— a la tragedia del caciquismo feudal. Como en Mallorca los políticos de la Monarquía han entorpecido, por la cuenta que les tenía, la educación del pueblo. Recientemente han opuesto toda serie de trabas y dificultades a la creación de nuevas escuelas y la marcha desastrosa del Ayuntamiento de la capital ha de dificultar la construcción de las graduadas proyectadas.

Allí no se cumplen las leyes sociales más elementales. El obrero vive totalmente desamparado, a merced de la codicia patronal. Esto no puede continuar un momento más. Hay que salvar a Ibiza. Un grupo animoso y decidido de compañeros nuestros trabaja heroicamente en la propagación de nuestros ideales. Una juventud resuelta y atrevida comienza a alistarse en nuestras filas.

El porvenir es nuestro. Nada temáis compañeros de Ibiza. La razón está de vuestra parte y la fuerza también, si sabéis uniros. Denunciad, sin vacilaciones, los atropellos caciquiles y las infracciones legales al Sr. Gobernador y al Delegado del Trabajo y contad con todo el apoyo de vuestro Diputado para que no queden impunes los desmanes caciquiles y patronales.

El próximo verano, aprovechando las vacaciones parlamentarias, propagandistas mallorquines recorreremos Ibiza para ayudaros en vuestra tarea redentora y para verter en las tierras fértiles de todos los pueblos de vuestra isla ideales socialistas»⁸.

En efecte, Alexandre Jaume tornà a visitar Eivissa per motius propagandístics alguna vegada més i també tornà a tractar de l'illa per escrit: instat per un camarada eivissenc, Alexandre Jaume publicà el 28 de juny de 1935 un article titulat *El despertar de Ibiza* i redactat en uns termes semblants als de l'anterior,

malgrat els dos anys i mig transcorreguts:

«Políticamente, Ibiza, despierta a la vida. Parece salir del largo letargo en que la tenía sumida el caciquismo. Una juventud inteligente y entusiasta ha tomado a pecho la redención política de Ibiza. Riera Viñas, el inteligente impresor Rosselló y el incomparable Gutiérrez, a quien su rudo oficio de levantar palangres no le impide devorar obras socialistas, entre otros, van vertiendo semillas redentoras en aquellas tierras fecundas.

Acabo de recibir unas postales de Ibiza. Ellas reflejan el despertar de la isla. Una tribuna en pleno campo de San Lorenzo. A lo lejos una cordillera de perfecta semejanza con la nuestra. Al pie de la tribuna una muchedumbre escuchando la palabra del propagandista. Una de esas postales recoge el momento de dirigir la palabra, con elegante ademán, al público, una apuesta campesina. Ha sido para mí una revelación. Vaya, por esa desconocida camarada, mi más entusiasta felicitación y, me atrevo a decir, la de todos los socialistas mallorquines.

De vez en cuando hallo en La Alhambra a algún compañero ibicenco. Mi curiosidad me incita a interrogarle. Las respuestas no pueden ser más optimistas; Ibiza despierta, se ha adscrito a una nueva vida; quiere sacudir el yugo caciquil que la oprime. No hace muchos días un ibicenco me dió impresiones más alentadoras todavía. Cuando se consulte al cuerpo electoral —me decía— el desbordamiento popular superará al del 14 de abril.

Ante esas impresiones que llevo recogidas del ambiente político de Ibiza imagínense los lectores mi asombro al leer, días pasados, unas lamentables declaraciones del Diputado ibicenco (Pere Matutes) en las que se declaraba partidario de ir al copo. ¡Y eso lo preconiza quien en el Parlamento está adscrito a un minúsculo grupo titulado «liberal demócrata», al grupito que acaudilla el pobre y desdichado D. Melquíades! ¡Valiente liberalismo y valiente democracia!

El Gobierno que padecemos no es tan optimista como el ingenuo Diputado ibicenco. Prueba de ello que está confeccionando un proyecto electoral tendente a evitar su seguro fracaso. No es posible deducir, todavía, el contenido dispositivo de ese engendro; si Baleares formarán una sola circunscripción o si se

implantarà la división territorial de las tres islas. Sea lo que fuere y, por poco que pueda, volveré a recorrer la isla con Parets, con García y con Ferretjans, para sembrar inquietudes, para influir alientos para derribar caciques que en período agónico bravuconean inconscientemente de ir al copo, y para sellar la amistad que ha de unir a socialistas de las dos islas»⁹.

No obstant les paraules ben intencionades d'Alexandre Jaume, en esclatar la guerra civil s'havia avançat poc pel que fa a l'acostament socialista i la prova que ho manifesta clarament és l'absència de representants eivissencs (i menorquins) en el III Congrés de la Federació Socialista Balear, celebrat el 18 d'abril de 1936 a Palma. Així i tot, durant el període republicà cal destacar les informacions enviades pel corresponent Agostín Gutiérrez a la Redacció d'*El Obrero Balear* des d'Eivissa i les col·laboracions, més esporàdiques, d'Ignasi Tur i Palau, secretari segon de l'Agrupació Socialista d'Eivissa, de Vicent Fuster i Torres, vice-president de l'Agrupació, de Joan Roig, etc., juntament amb d'altres publicades sota pseudònim (Oraf, Kunturman, etc.). Més estrets se'ns presenten els vincles entre les Joventuts Socialistes mallorquines, menorquines i eivissencs, que van celebrar el Congrés constituent de la Federació Provincial el 15 de juny de 1935 a Palma. En el procés d'unificació de les Joventuts Socialistes amb les Comunistes, iniciat l'estiu de 1935 hi intervingueren activament Just Tur Puget i l'esmentat Agostín Gutiérrez¹⁰.

En acabar la guerra, el silenci del PSOE a l'illa d'Eivissa s'estengué fins al postfranquisme, en què les circumstàncies altra vegada favorables van permetre el ressorgiment de l'organització i la intensificació de les relacions històriques entre les agrupacions socialistes balears, per bé que la diferència entre el partit històric i l'actual és tan notòria que potser fóra millor parlar de dos partits en comptes d'un tot sol.

ANTONI NADAL

⁹ *El despertar de Ibiza*, per Alexandre Jaume, EOB, 28 de juny de 1935.

¹⁰ Sobre l'activitat de Just Tur i d'Agustín Gutiérrez durant la guerra, v. *El desembarcament de Bayo a Mallorca*, de Josep Masot i Muntaner (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1987), pàg. 59, 104, 105 i 385.

⁸ *Impresiones de Menorca e Ibiza*, per Alexandre Jaume, EOB, 28 d'octubre de 1932.